

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.052.003
Національного університету
«Львівська політехніка»
79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

ВІДГУК

опонента кандидата юридичних наук, доцента Ларченко Марини Олександрівни на дисертацію Болібрух Наталії Борисівни «Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Докладне вивчення і критичний аналіз тексту поданої на захист дисертації Болібрух Н.Б. «Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право, а також наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, дають підстави для формулювання опонентом наступного висновку.

Актуальність теми. Сучасна перебудова найважливіших соціальних інституцій в Україні нерідко супроводжується соціальною напругою, загостренням кризових явищ в економіці, посиленням соціальних протиріч, підвищенням рівня агресії і конфліктності у суспільстві тощо. Це негативно впливає на поведінку молоді, яка, через особливості вікової психології, а також незавершеність процесу формування особистості, може вдаватися до вчинення злочинних проявів і, зокрема корисливо-насильницьких проти власності.

Правоохоронні органи не володіють достатнім обсягом кримінологічних знань, необхідних для ефективного запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, які учиняються студентами ЗВО. До того ж, профілактика правопорушень у середовищі студентської молоді зазвичай сприймається правоохоронними органами виключно як прерогатива освітніх закладів, у тому числі закладів вищої освіти. Профілактичні заходи зі студентами, як правило, проводяться формально, періодично та без урахування специфіки їх реалізації в умовах організації навчального процесу.

За останніх п'ятнадцять років, питома вага студентів ЗВО, з числа усіх осіб, які на момент вчинення злочину здобували освіту, зросла з 9,1 % (2004 р.) до 23,5 % (2018 р.). Переважна більшість студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності, обирали відкритий спосіб викрадення чужого майна, у поєднанні з насильством, яке не було небезпечним для життя чи здоров'я особи (чи погрожували його застосуванням). Разом з тим, частка студентів ЗВО, які впродовж 2004-2018 рр. вчинили корисливо-

насильницькі злочини проти власності, застосовуючи небезпечне для життя чи здоров'я особи насильство (чи погрожували його застосуванням), залишається істотною та становить 22,8 % (433 особи).

Зазначені обставини вплинули на обрання здобувачем теми дисертації і свідчать про її актуальність, що зумовило необхідність вирішення наукового завдання у вигляді комплексного дослідження кримінологічної моделі особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, та вироблення науково обґрунтованих заходів із запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються цими особами.

Про актуальність теми дисертації Болібрух Н.Б. свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної діяльності кафедри кримінального права і процесу ННІППО Національного університету «Львівська політехніка» у межах тем «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0112U001217), «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015), а також згідно з пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженими НАПрН України 3 березня 2016 р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими.

Авторкою використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та інші нормативні акти України. Список використаних джерел складає 307 найменувань.

Дисертантка здійснює своє дослідження, використовуючи значну емпіричну базу, яка включає статистичні дані МВС України, Генеральної прокуратури України щодо студентів ЗВО, які вчинили корисливо-насильницькі злочини проти власності за 2004–2018 рр.; результати анкетування з проблем формування особистості студента ЗВО та удосконалення шляхів запобігання вчиненню цієї категорією молоді корисливо-насильницьких злочинів проти власності (усього опитано: 483 студенти ЗВО та 127 працівників Національної поліції України); огляди юридичної практики з питань протидії корисливо-насильницьким злочинним проявам проти власності, які вчиняються студентами ЗВО.

Використання широкого спектру сучасних методів та прийомів наукового пізнання є запорукою високого ступеню обґрунтованості сформульованих авторкою наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Комплексне опрацювання та системний аналіз наукових джерел, законодавчих норм, емпіричної інформації в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах дало можливість Болібрux Н.Б. сформулювати власні наукові положення, висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною.

До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, на думку опонента, слід віднести такі:

1) *вперше*: концептуально обґрунтовано доцільність використання модельного підходу до визначення кримінологічного змісту поняття особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; сконструйовано теоретичну модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; розроблено типологічну модель особистості студента ЗВО за комплексним критерієм: «співвідношення корисливої цілі та актуальної потреби»; «рівень агресії»; «вид життєвої ситуації, що має кримінологічне значення», а також надано кримінологічну характеристику «зухвалого», «ситуативного», «нестійкого», «соціально занедбаного» типів особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності;

2) *удосконалено*: наукове знання про десоціалізуючі компоненти конкретного освітньо-виховного середовища, які чинять безпосередній криміногенний вплив на формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; науковий підхід щодо визначення антисуспільної корисливо-насильницької спрямованості, як інтегрального параметра структурної моделі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; методика використання типологічної моделі студента ЗВО в цілях індивідуальної профілактики корисливо-насильницьких злочинів проти власності; планування форм, заходів і методів, зважаючи на типові особливості поведінкових проявів; уточнення типової схеми індивідуальної профілактики у рамках конкретного корисливо-насильницького типу особистості студента ЗВО, що вчиняє злочин проти власності; правові й організаційні основи діяльності, зокрема підрозділів Національної поліції, учасників освітнього процесу, у напрямку запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності;

3) *дістали подальший розвиток*: кримінологічна характеристика студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; положення про нагальну потребу подальшої модернізації загальносоціальних засад запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності; впровадження збалансованого підходу до формування сучасної молодіжної політики; інституалізація діяльності суб'єктів, які на різних рівнях і в межах наданих повноважень забезпечують соціалізацію, духовний розвиток молоді, здійснюють виховну та превентивну роботу зі студентською молоддю; система спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-

насильницьких злочинів проти власності; доповнення статистичної звітності правоохоронних органів показниками щодо злочинності студентів, у тому числі корисливо-насильницької проти власності; тактика проведення індивідуальної профілактики з огляду на узагальнені типологічні особливості студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення проблематики особистості злочинця молодіжного віку, корисливо-насильницького типу; правотворчості – з метою удосконалення організаційно-правових засад запобігання вчиненню злочинів студентами ЗВО, у тому числі корисливо-насильницьких проти власності; юридичній практиці – у рамках удосконалення кримінологічного планування та комплексної реалізації заходів запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності; навчальному процесі – під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінологія» та суміжних спецкурсів, підготовки навчально-методичних комплексів, мультимедійного забезпечення, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників й, зокрема, щодо правового виховання студентів ЗВО (Довідка про впровадження результатів дисертації у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» № 67-01-15-37 від 08.08.2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднені на науково-практичних заходах різного рівня, зокрема: «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства» (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.; м. Львів, 28 лютого 2017 р.); «Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» (м. Львів, 25 жовтня 2018 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 27 березня 2018 р.; м. Львів, 29 березня 2019 р.).

Оцінка змісту дисертації.

Авторка правильно формулює мету дослідження, що полягає в одержанні комплексного наукового знання, систематизованого у формі кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, що має практичне застосування в цілях удосконалення запобігання цьому виду злочинів.

Відповідно до поставленої мети визначені задачі дослідження: з'ясувати ступінь розроблення у кримінологічній теорії особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; дослідити генезис поняття корисливо-насильницьких злочинів проти власності, що вчиняють студенти ЗВО; розглянути методологію кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; уточнити структурну модель і кримінологічний портрет

особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; запропонувати типологічну модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності; розробити кримінологічну модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності; окреслити загальносоціальні засади реалізації кримінологічної моделі особистості студента ЗВО у системі запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності; за результатами кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, розробити напрями вдосконалення спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню цієї категорією молоді корисливо-насильницьких злочинів проти власності; удосконалити тактичну схему індивідуальної профілактики за результатами кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини проти власності.

Дослідження складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них основного тексту 152 сторінки. Список використаних джерел (307 найменувань) викладено на 27 сторінках, 7 додатків – на 29 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт, предмет та методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Загальні засади дослідження кримінологічної моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності» складається з трьох підрозділів.

Розділ присвячений аналізу кримінологічної теорії щодо вивчення особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності та методологічним засадам кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

Розглянуто співвідношення кримінологічних понять «особистість злочинця» та «особа злочинця». Зокрема зазначається, що в сучасних кримінологічних дослідженнях паралельно використовуються обидва вказані терміни як синонімічні. Однак, дисертантка зауважує, що у більшості випадків термін «особистість злочинця» використовується задля того, щоб підкреслити пріоритетність соціально-психологічного начала у кримінологічному підході до дослідження людини, яка вчинили злочин. При цьому акцентується увага на тому, що людина вчиняє злочин, здебільшого, у зв'язку з дефектом її соціалізації. У підсумку, зазначається, що при розробці типологічної моделі буде використовуватися термін «особистість злочинця», а при побудові відповідної описової кримінологічної моделі буде надаватися перевага терміну «особа злочинця» (с. 27-29).

Авторкою проаналізовано достатній масив наукових праць з проблематики особистості злочинця молодіжного віку, корисливо-наси́льницької злочинності загалом, зроблено слушний висновок, що у кримінологічній теорії проблематиці студента ЗВО, який вчиняє злочини, у тому числі корисливо-наси́льницькі проти власності, приділено вкрай недостатньо уваги (с. 29-37).

Актуальним, зважаючи на заявлену тему дисертаційного дослідження, уявляється подальший аналіз наукових досліджень, що містять елементи кримінологічного моделювання або спеціально присвячені можливостям методу в цілях розробки окремих кримінологічних моделей (с. 38-39).

На думку опонента, дисертанткою достатньо обґрунтоване співвідношення мети і мотиву в кримінологічній характеристиці корисливо-наси́льницького злочину проти власності, визначено сутнісний зміст корисливого мотиву, що зводиться до протиправного збагачення за рахунок іншої особи (с. 40-45). Проаналізоване також кримінологічне значення понять: «неправомірна вигода», «наси́льство» (с. 46-49).

Заслугує на підтримку позиція авторки щодо ретельного обґрунтування специфічної мотивації, яка відображає первинну характеристику та істотну визначеність корисливо-наси́льницьких злочинів, у зв'язку з чим даний вид злочинів нею віднесено до розряду корисливих (с. 50-54). Також справедливо заявлено, що формальними ознаками, які дають змогу відмежувати корисливо-наси́льницькі злочини проти власності від суміжних – є корислива мета (ціль) і наси́льницький спосіб її досягнення (с. 55).

Доволі слушним видається твердження, що сучасна кримінологічна наука є багатофункціональною, а відтак, її методологія не може зводитися лише до пізнавальної функції (с. 57). Відповідно, теоретичним підґрунтям кримінологічного дослідження студента ЗВО, який вчинив корисливо-наси́льницький злочин проти власності, на думку авторки, є сучасні філософські концепції й, передусім, щодо взаємодії особи, суспільства та його інституцій (с. 58).

Авторкою проаналізовано сучасний стан та тенденції застосування методу моделювання в кримінології на пострадянському просторі. При цьому наголошується, що моделювання є синтетичною формою елементарної логіки та загальнонаукових методів пізнання (порівняння, аналіз, синтез, аналогія т. ін.), що поєднує різні прийоми (відбір та використання інформації відповідного напрямку, формування суджень про реальний об'єкт дослідження; одержання нового знання та ін.) (с. 56-66). Зважаючи на предмет дослідження, виокремлено ключові ознаки, що визначають специфіку кримінологічного моделювання особи злочинця, у тому числі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-наси́льницький злочин проти власності (с. 66-67).

Під кримінологічним моделюванням особи злочинця пропонується розуміти інтелектуальну діяльність щодо пошуку, узагальнення, систематизації, інтерпретації кримінологічної інформації відносно особи, яка вчинила злочин, що передбачає побудову структурної, описової,

пояснювальної інформаційної моделі (чи їх комбінації) з метою ефективного вирішення завдань запобігання злочинам (с. 67), досліджене питання класифікації моделей (с. 70-71). Наведено власну класифікацію видів кримінологічного моделювання особи злочинця, у тому числі студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин (с. 67-68).

Другий розділ «Модельна кримінологічна інтерпретація особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності» складається з трьох підрозділів.

Розділ присвячено побудові кримінологічних моделей особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності.

У процесі дослідження дисертанткою доведено, що структурна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є формальною моделлю системного аналізу, що береться за основу для побудови його кримінологічного портрета (с. 81).

Безумовної підтримки заслуговує факт зосередження уваги дисертантки на розгорнутій структурній кримінологічній моделі особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, у комплексі дробових характеристик (при цьому запропонована А.П. Закалюком типова структура особистості злочинця є базовою) (с. 77-78).

Дисертантка відстоює твердження, що особам, які вчиняють злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, притаманні окремі негативні етично-психологічні властивості та морально-психологічні риси. Відтак, структурне ядро особистості злочинця ототожнюється з його негативною морально-психологічною спрямованістю. Однак з іншого боку, не можна відкидати того, що окремі негативні морально-етичні та морально-психологічні риси також можуть бути притаманні й особам з криміногенними нахилами, які порушують норми моралі, не дотримуються правил співжиття, проте злочинів не вчиняють. Відмінність полягає лише у ступені деформації морально-психологічної спрямованості особи. До того ж стан розвитку сучасної психологічної науки доводить неможливість однозначного визначення тієї чи іншої психологічної ознаки як криміногенної для усіх без винятку осіб (с. 79-80).

У дослідженні переконливо доведено, що корисливо-насильницька антисуспільна спрямованість визначається як інтегративний показник особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, та становить ядро його структурної кримінологічної моделі. Сама структурна модель особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є формальною моделлю системного аналізу, що береться за основу для побудови його кримінологічного портрета (с. 81).

Дисертанткою визначені вікові характеристики, особливості психіки, виховання та система цінностей студентів ЗВО, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини проти власності. Також за результатами проведеного анкетування виокремлено особливості первинної соціалізації, ставлення до

сім'ї, навчання, майбутньої професії, можливих матеріальних труднощів. Виокремлено соціально-психологічну, морально-психологічну характеристику, залежності та деякі інші особливості, найбільш характерні для названого кола осіб. Наведено актуальні приклади з практики роботи правоохоронних органів (с. 81-96).

Безумовний інтерес представляє типологічна модель студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності (с. 96-112). З метою вироблення власної типології досліджуваної в дисертації категорії осіб, було проаналізовано низку наукових праць та на їх основі виокремлено такі агресивно-корисливі типи особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності: «зухвалий», «ситуативний», «нестійкий», «занедбаний». В основу покладено комплексний критерій, що інтегрує суб'єктивні та об'єктивні чинники, пов'язані з особливостями вчиненням студентом ЗВО корисливо-насильницького злочину проти власності (с. 108-112).

Побудова кримінологічної моделі формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, дала авторці можливість встановити, що особливістю зовнішнього середовища формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності, є наявність конкретного освітньо-виховного середовища. До його специфічних «агентів впливу» на особистість студента ЗВО, передусім, відносяться: первинні викладацькі колективи; освітньо-педагогічний процес ЗВО; усталені традиції ЗВО; регіональне соціальне середовище, де розташований ЗВО; матеріально-побутові умови життєдіяльності студентів ЗВО; соціальне забезпечення науково-педагогічних працівників; морально-психологічний клімат в академічній групі студента ЗВО тощо (с. 123).

Третій розділ «Реалізація результатів кримінологічного моделювання особистості студента ЗВО в цілях удосконалення запобігання вчиненню корисливо-насильницьких злочинів проти власності» складається з трьох підрозділів.

Розділ присвячено удосконаленню практики запобігання корисливо-насильницьким злочинам проти власності, які вчиняються студентами ЗНО, на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях з використанням результатів кримінологічного моделювання.

Вивчення практичної діяльності правоохоронних органів та наукових джерел дало авторці можливість виділити пріоритетні напрями застосування заходів загальносоціального характеру в цілях запобігання вчиненню студентами ЗВО корисливо-насильницьких злочинів проти власності: формування сфери інформаційної, у тому числі комп'ютерної безпеки молоді; забезпечення належної соціалізації молоді, передусім, у середовищі сім'ї, закладах освіти, у тому числі вищої; комплексний підхід до формування соціальних потреб сучасної молоді людини (самоактуалізація, самоствердження, самореалізація тощо), планування матеріальних потреб, а також розвиток законних шляхів і способів їх задоволення, зокрема, щодо осіб,

які здобувають вищу освіту в Україні; пошук новітніх підходів до активізації участі молоді у формуванні національного ринку зайнятості; розробка та удосконалення методик для суб'єктів, які працюють з молоддю на різних етапах її соціалізації, зокрема, в умовах функціонування ЗВО (с. 126-133).

Безумовної підтримки заслуговує приділення дисертанткою значної уваги правовому вихованню молоді. Правове виховання створює спеціальний інструментарій для донесення до розуму і почуттів кожної людини правових цінностей, у тому числі культурологічних (с. 134-136).

Слушно зазначається, що освітній процес не може розглядатись окремо від виховного (с. 135).

Позитивною є пропозиція на законодавчому рівні зобов'язати педагогічних, науково-педагогічних працівників, які залучаються до освітнього процесу, здійснювати правовиховну і превентивну роботу зі студентами закладів освіти, незалежно від форм власності й освітніх рівнів. З цією метою пропонується внести відповідні законодавчі доповнення до положень Законів України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року та «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року (с. 135).

Шляхом проведення анкетування поліцейських встановлено, що існує необхідність внесення змін до тексту Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року, що передбачають обов'язковість проведення профілактично-виховної роботи за місцем навчання (у закладах освіти, незалежно від їх рівня та форм власності), а також пріоритетність педагогічної складової у системі профілактики з цією категорією осіб. Окрім цього, у статті 5 закріпити обов'язок Уповноважених підрозділів органів Національної поліції здійснювати профілактику правопорушень у закладах освіти України незалежно від їх освітнього рівня та форми власності та спільно з представниками закладів освіти розробляти й реалізовувати заходи правового виховання, правової пропаганди та агітації (с. 145-147).

Доведено що, блокування протиправної поведінки студентів ЗВО в умовах організації освітнього процесу можливо здійснювати шляхом: посилення виховної роботи у ЗВО і забезпечення належного контролю за її виконанням; усунення недоліків в організації навчання та виховання в рамках освітнього процесу в ЗВО; пропаганди здорового способу життя, здорового харчування, організації належних сучасних умов для навчання студентів ЗВО; удосконалення дисциплінарних заходів реагування на протиправну поведінку студентів ЗВО тощо (с. 148).

Однак найважливішим фактором в блокуванні розвитку деструктивної поведінки студентів є неухильне дотримання принципу невідворотності відповідальності за вчинення проступку (с. 151).

Дисертанткою слушно відстоюється позиція, що індивідуальна профілактика зі студентом ЗВО у напрямку недопущення вчинення корисливо-насильницького злочину проти власності має здійснюватися поетапно, а саме: 1) діагностування наявності у студента ЗВО внутрішньоособистісного

конфлікту, що може спровокувати вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності; 2) коректне визначення сфери виникнення міжособистісного конфлікту студента ЗВО, а також того, де саме існує суперечка між особистісним, груповим чи суспільним інтересом; 3) пошук найдоцільніших засобів впливу на емоційно-вольову сферу студента ЗВО з метою його «виходу» з кризової ситуації правомірним шляхом; 4) планомірне застосування заходів індивідуального виховально-профілактичного впливу щодо студента ЗВО, який перебуває в стані внутрішньо особистісного конфлікту у зв'язку з виникненням кризової ситуації; 5) супровід студента ЗВО, який перебував у стані внутрішньо особистісного конфлікту, у зв'язку з виникненням кризової ситуації, з метою запобігання рецидиву, що може спровокувати вчинення ним корисливо-насильницького злочину проти власності (с. 164-165).

Авторкою визначено суб'єктів індивідуальної запобіжної діяльності в ВНЗ. Ними є: куратори-наставники академічних груп, науково-педагогічні та педагогічні працівники, методисти, однокласники, студентський актив тощо. На наступному етапі важлива роль відводиться фахівцям – кризовим психологам. А у випадку, коли злочинна діяльність вже розпочата мають долучитись підрозділи Національної поліції (з метою мінімізації матеріальної та фізичної шкоди) (с. 165-167).

Дисертантка слушно наголошує, що саме використання типологічної моделі дозволяє з'ясувати та пояснити, чому студент ЗВО обрав саме насильницький спосіб задоволення своїх корисливих цілей, індивідуальних потреб, а також саме злочинний спосіб вирішення суперечності, «виходу» з міжособистісного конфлікту, що саме спонукало його до цього (с. 170).

Спираючись на раніше наведену типологічну модель, авторка переконливо доводить ефективність розроблених нею заходів індивідуальної профілактики по відношенню до кожного окремого виділеного нею типу студентів ЗВО: «зухвалий», «ситуативний», «нестійкий», «занедбаний» (с. 170-174).

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації.

1. На сторінках 43-44, 55 дисертантка зазначає:

«Відтак, варто розрізняти *мету* злочинного діяння, як окремої ланки в рамках цілісної корисливої злочинної діяльності, а також *остаточну мету*, якій підпорядковані другорядні *цілі* й усі попередні діяльнісні акти. Так наприклад, досягненню корисливої *мети* може передувати не лише корислива *ціль*. Адже позбавлення спадкоємцем життя спадкодавця не означає автоматичне збагачення спадкоємця у такий злочинний спосіб.»;

«Отже, формальними ознаками, що дають змогу відмежувати корисливо-насильницькі злочини проти власності від суміжних – є корислива *мета (ціль)* і насильницький спосіб її досягнення.»

Використовуються терміни: мета, остаточна мета, ціль. На думку опонента, вони потребують додаткового пояснення, а саме вказівки на те, в

яких саме значеннях та в якому структурному поєднанні вони застосовуються в даному підрозділі дисертації.

2. На сторінці 28 авторка зазначає:

«...У більшості випадків термін *«особистість злочинця»* використовується задля того, щоб *підкреслити пріоритетність соціально-психологічного начала* у кримінологічному підході до дослідження людини, яка вчинила злочин. При цьому акцентується увага на тому, що людина вчиняє злочин, здебільшого, *у зв'язку з дефектом її соціалізації.*»,

а на сторінці 29 продовжує свою думку:

«...До того ж термін *«особистість злочинця»* опосередковано може вказувати *на наявність у такої людини специфічних властивостей, які її «програмують» на злочинну поведінку*, що неприпустимо, зважаючи на сучасний стан розвитку вчення про особу, яка вчинила злочин.»

Втім, дане положення є дискусійним. Опонент вважає, що цей термін саме вказує на приділення уваги особливостям характеру, поведінки, складним аспектам мотивації, емоцій, різним рисам характеру, що представляють собою єдину структурну сутність. Застосування саме терміну «особистість» у кримінологічному дослідженні свідчить також про приділення особливої уваги так званім «внутрішнім» причинам у механізмі злочинних дій.

3. На сторінці 79 дисертантка зазначає:

«...Також, можна погодитися і з тим, що особам, які вчиняють злочини, у тому числі корисливо-насильницькі проти власності, притаманні окремі негативні етично-психологічні властивості та морально-психологічні риси. Відтак, структурне ядро особистості злочинця ототожнюється з його негативною морально-психологічною спрямованістю...»

З цим твердженням звісно варто погодитись, але, на думку опонента:

1) будь-яке ґрунтовне визначення особистості злочинця має містити тезу щодо факторів, які переважно обґрунтовують виникнення ознак, що формулюють поняття, та тезу, що ці ознаки, можуть розглядатися лише у зв'язку з вчиненням особою злочином. Важливим є той аспект розгляду поняття особистості злочинця, що воно має чіткі часові межі по відношенню до конкретної особи;

2) особистість злочинця структурно складається не лише з рис, що мають негативну морально-психологічну спрямованість. Сучасний погляд на «особистість злочинця» виходить з того, що крім негативних (антисоціальних та асоціальних) та нейтральних рис в структурі особистості наявні також і якості, які не відіграли ролі в запобіганні злочинній поведінці, однак позитивно характеризують окремі сторони особистості правопорушника (н-д: щире ставлення до батьків, до друзів, до дівчини тощо). В будь-якому випадку, у кожної людини залишається щось позитивне, що потрібно виявити і на що може спиратись в подальшому запобіжна робота з цією особою.

Тому, на погляд опонента, варто було б у продовження наведеної дисертанткою думки, можливо – далі по тексту, вмістити певні пояснення стосовно часових меж поняття «особистості злочинця» та при описі структури

вказати також і позитивні сторони такої особистості (можливо, стосовно особистості студента ЗВО, що вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності) та звернути увагу на можливості їх використання в запобіжній роботі.

4. На сторінках 81-96 дисертанткою подається ґрунтовний кримінологічний портрет особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності. Відтак, на думку опонента, за-для зручності сприйняття інформації, варто було б структурувати зазначену частину роботи, виділивши окремі складові кримінологічного портрету в тексті.

Також, з метою підсилення практичного значення одержаних здобувачкою результатів, на думку опонента, варто було б включити окрему частину тексту, присвячену виключно причинам і умовам (детермінантам) корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються студентами ЗВО, бо саме на ці детермінанти в першу чергу мають бути спрямовані заходи спеціально-кримінологічного запобігання цим злочинам.

Опонент також вважає, що в підрозділі *«Кримінологічна модель формування особистості студента ЗВО, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності»* варто було б приділити більшу увагу адикціям (залежностям), зокрема: алкогольній, наркотичній та ігровій (лудоманії). Остання набуває особливого кримінологічного значення у зв'язку з легалізацією грального бізнесу в Україні.

В анкеті, за якою проводилось опитування студентів, наявний пункт щодо поширеності наркотиків у студентському середовищі (с. 224) та є загальне питання щодо поширення подібних адикцій (с. 223-224). Можливо, варто було б окремо включити до анкети питання про поширеність ігрової залежності в студентському середовищі та серед осіб, що вчиняють корисливо-насильницькі посягання. Втім, це може бути побажанням для подальшої наукової активності здобувачки.

5. В розділі *третьому* дослідження йдеться про різні рівні запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються студентами ЗВО. В тексті крім терміну «запобігання» застосовуються також: «профілактика», «превенція», «попередження», «припинення» та інші. У зв'язку з тим, що серед кримінологів немає єдності в питаннях застосування зазначеної термінології, варто було б навести власну позицію щодо їх значення та особливостей застосування в дисертації.

Дискусійною, на думку опонента, є пропозиція дисертантки «...зобов'язати навчальні відділи ЗВО включити у навчальні плани спецкурс *«Превентивна педагогіка»* (лекції, практичні заняття, а також практика). У межах навчального курсу основний обсяг годин (не менше 70 %) передбачено саме на практичні заняття зі студентами, проводити які мають наставники-куратори, що пройшли відповідний лекційний курс й продемонстрували закріплення теоретичних знань на практичних заняттях. Окрім цього, доцільно зараховувати таку практику (не менше 70 % від загального обсягу годин,

відведених на навчальний курс) у навчальне навантаження для викладачів ЗВО, на яких покладено виконання обов'язків наставників-кураторів академічних груп студентів.» (с. 154).

Неоднозначне ставлення існує в ВНЗ до самого процесу роботи на громадських засадах у рамках кураторства-наставництва академічних груп. Суттєве підвищення вимог та такої роботи призведе до перегляду своєї ролі в цьому процесі тими небагатьма викладачами, які сьогодні погоджуються на цю роботу. Тут, очевидно, потрібен комплексний підхід до вирішення проблеми.

Подальші обговорення також мають відбуватись стосовно назви курсу «*Превентивна педагогіка*» та його внутрішнього змісту. Можливо, актуальність цієї пропозиції було б варто підкреслити додатком у вигляді авторської навчальної програми пропонованого курсу.

На думку опонента, в існуючих реаліях організації навчального процесу в ВНЗ, варто було б ввести для студентів усіх спеціальностей курс з кримінологічною назвою, наприклад: «Актуальні проблеми запобігання злочинності». А для студентів, що навчаються на юридичних спеціальностях, з огляду на результати проведеного здобувачкою дослідження, включити до навчальних планів курс «Кримінологія» на другому році навчання бакалаврів у блоці обов'язкових навчальних дисциплін (на сьогодні – вивчається переважно на третьому або четвертому курсах).

Зазначені опонентом зауваження носять, головним чином, дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента й можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам (повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях; виконання вимог академічної доброчесності).

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертанткою, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Болібрux Н.Б. «Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності» свідчить про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використано методики досліджень і джерела інформації. Зокрема, у рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій, фальсифікацій.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою

новизною та мають значення не лише для науки кримінології та кримінального права, а й для правозастосовної практики.

Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою. Робота оформлена у відповідності з вимогами, які ставляться до такого роду праць.

Дисертаційне дослідження відповідає науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

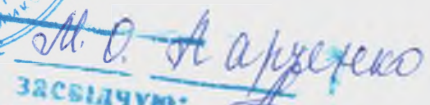
дисертація **Болібрух Наталії Борисівни «Кримінологічна модель особистості студента закладу вищої освіти, який вчиняє корисливо-насильницький злочин проти власності»**, подана на здобуття ступеня **доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право** є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінології та кримінального права, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами та доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283), Порядку проведення експерименту з присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її авторка **Болібрух Н.Б. заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.**

Опонент:

доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат юридичних наук, доцент

М.О. Ларченко

Засвідчую:
Зав.кабінетом К.М. Павлюк